

PUBLIC COMPANY RISK MANAGEMENT AND ITS IMPACT ON ECONOMIC DEVELOPMENT

Remzi Ahmeti

College Biznesi, Prishtina, Republic of Kosovo, remitex56@hotmail.com

Abstract: Risk is a very important and very current factor in both private and public businesses. Knowing that it is impossible to completely eliminate risk arises the need for risk management. Risk is in principle all that relates to future events, the occurrence or non-occurrence of which may directly / indirectly affect the achievement / non-achievement of organizational objectives.

Risk management in the field of management is a relatively consolidated discipline and the existing literature is quite rich. However, treating risk as a managerial function in the public sector has received increasing interest only in recent years. This study provides an analysis in the context of risk management in the public sector in Kosovo, and as a case study the Regional Waste Company (RWC) 'Unity Mitrovica' was taken. Referring to the study results, the lack of a well-designed internal risk management system is a major problem facing the company. In addition, the analysis shows that the company's financial statements are not always clear and reflect the true financial position of the company. Overall, the treated risk literature and the existing standards have provided a good basis for conducting a risk analysis in the context of a Kosovo company.

Keywords: Risk, risk assessment, risk management, public sector, ISO 31000

MENAXHIMI I RISKUT TË KOMPANITË PUBLIKE DHE NDIKIMI I TIJ NË ZHVILLIMIN EKONOMIK TË VENDIT

Remzi Ahmeti

Kolegji "BIZNESI" Prishtinë, Kosovë, remitex56@hotmail.com

Abstrakti: Risku është një faktorë shumë i rëndësishëm dhe shumë aktual si tek bizneset private, ashtu edhe tek bizneset publike. Duke e ditur se është i pamundur eliminimi i plotë i riskut lind nevoja për menaxhimin e riskut. Risku parimisht është gjithçka që lidhet me ngjarje në të ardhmën, ndodhja apo mos-ndodhja e të cilave mund të ndikojë direkt/indirekt në arritjen/mos-arritjen e objektivave organizative.

Menaxhimi i riskut në fushën e menaxhimit është një disiplinë relativisht e konsoliduar dhe literatura ekzistuese është mjaftë e pasur. Gjithësesi, trajtimi i riskut si funksion menaxherial në sektorin publik ka marrë një interes në rritje vetëm në vitet e fundit. Ky studim ofron një analizë në kontekst të menaxhimit të riskut në sektorin publik në Kosovë, dhe si rast konkret studimi është marrë Kompania Rajonale e Mbetjeve (KRM) 'Uniteti Mitrovicë'. Referuar rezultateve të studimit, mungesa e një sistemi të brendshëm të mirë dizajnuar për menaxhimin e riskut, është një problem kryesorë me të cilën përballlet kompania. Përveç kësaj, nga analiza e bërë rezultoi se pasqyrat financiare të kompanisë jo gjithmonë janë të qarta dhe pasqyrojnë gjendjen reale financiare të kompanisë. Në tërësi, literatura e trajtuar e riskut si dhe standartet ekzistuese kanë ofruar një bazë të mirë për zhvillimin e një analize risku në kontekstin e një kompanie Kosovare.

Fjalët kyçe: Risk, vlerësimi i riskut, menaxhimi i riskut, sektori publik, ISO 31000

1. RISKU NË KOMPANITË PUBLIKE NË KOSOVË

Menaxhimi i riskut është një aktivitet me rëndësi gjithnjë në rritje dhe grupet e interesit (stakeholders) janë gjithnjë e më të shqetësuara për riskun. Risku mund të ndikojë në një organizatë në periudha afatshkurtëra, afatmesme dhe afatgjata. Këto riskqe janë të lidhura përkatësisht me operacionet, taktikat dhe strategjitë. Veçanërisht kriza e fundit financiare e vitit 2008 dëshmoi më së miri rëndësinë e menaxhimit të riskut. Që nga ajo kohë, janë publikuar disa standarde ndërkombëtare të rëndësishme, duke përfshirë ISO 31000 'Menaxhimi i riskut – parimet dhe udhëzimet', i cili përbën momentalisht standardin më gjerësisht të pranuar në fushën e menaxhimit të riskut (AIRMIC, ALARM, & IRM, 2010).

Kosova përballlet me një sërë problematikash si korrupsioni, burokracia, papunësia e lartë (veçanërisht e të rinjve), paqëndrueshmëria politike, infrastruktura etj. Të gjitha këto probleme direkte ose indirekte mund të përkthehen në kërcënim për stabilitetin dhe progresin e vendit. Gjithashtu, kërkimi shkencorë në Kosovë në disa fusha është relativisht i limituar; më saktë, brenda njohurive të autorit, nuk ekzistojnë studime të mëparshme të kësaj natyre. Mungesa e të dhënave historike, fondet e limituara si dhe interesi i ulët kanë bërë që fusha të caktuara, si menaxhimi

i riskut dhe aplikimet e tij në sektorin publik, të jenë pak ose aspak të eksploruar. Për këtë arsye, ky punim kërkon një analizë të detajuar të teorisë së riskut dhe praktikave globale në menaxhimin e tij në sektorin publik, me qëllim zhvillimin e një modeli adekuat për matjen dhe vlerësimin e riskut në Kompanin Regjionale të mbetjeve KRM 'Uniteti Mitrovicë'.

2. PËRKUFIZIME TË RISKUT

Qasjet ndaj riskut si koncept janë të shumëllojshme dhe është e vështirë të bëhet një klasifikim i natyrës së këtyre përkufizimeve. Autorë të ndryshëm kanë konceptuar dhe përkufizuar riskun në forma të ndryshme. Referuar literaturës, një ndikim të rëndësishëm në definimin e riskut ka fusha e studimit. Në kuadër të këtij punimi, me rëndësi do jenë përkufizimet e dhëna në fushën e menaxhimit dhe shkencave sociale në përgjithësi. Referuar përkufizimeve të dhëna në fushën e menaxhimit, Keynes (1937) ofron njëren nga përkufizimet më të hershme në të cilën bën ndarjen mes riskut dhe pasigurisë – sipas tij, risku është një skenarë ku probabiliteti është i njohur dhe pasiguria është një skenarë ku probabiliteti nuk dihet me saktësi (Hopkins & Nightingale, 2006).

Në të kaluarën, risku është parë vetëm si kërcënim me pasoja potenciale negative në të ardhmen, dhe rrjedhimisht qasjet ndaj tij kanë qenë me qëllim eliminimin apo shmangien maksimale të këtyre risqeve të identifikuar. Shumë autorë e kanë përkufizuar riskun vetëm si mundësinë e ndodhjes së një eventi me pasoja negative dhe të padëshiruar, dhe kryesisht qasjet e sygjera janë të një natyre parandaluese dhe shmangie maksimale të eventeve të tilla të perceptuara si risk.

Gjithsesi, pas viteve '90 pikpamja ndaj riskut u ndryshua më shumë si pasiguria mbi evente potenciale që mund të ndikojnë pozitivisht ose negativisht në arritjen e objektivave të organizatës. Rrjedhimisht, të gjitha vendimarrjet mbi riskun do të ndikohen shumë nga informacioni mbi riskun. Sipas qasjeve bashkëkohore, parimisht risku është një kombinim i probabilitetit të një ngjarje dhe pasojave potenciale të kësaj ngjarje. Risku është një gjëndje në të cilën mundësia e humbjes ekziston por gjithashtu mund të jetë një oportunitet për organizatën. Në disa situata risku vjen si rezultat i mundësisë që të ketë një devijim nga ngjarjet apo rezultatet e pritura. Njësoj si kërcënim që një ngjarje e keqe me pasoja mund të ndodh, është edhe dështimi për të kapur oportunitetet e biznesit gjatë ndjekjes së objektivave strategjike dhe atyre operacionale (Institute of Directors in Southern Africa, 2009). E thënë ndryshe, risku mund të shikohet njëkohësisht si një potencial / oportunitet ose kërcënim për arritjen e objektivave të organizatës (Purdy, ISO 31000:2009—Setting a New Standard for Risk Management, 2010). Gjithsesi, sipas Nocera në artikullin e tij për The New York Times shprehet se risku nënkupton gjëra të ndryshme në kontekste dhe organizata të ndryshme (Nocera, 2009).

(Macgill & Siu, 2004) në studimin e tyre paraqesin 26 përkufizime të ndryshme të riskut. Disa nga këto përkufizime janë:

- Risku është probabiliteti i një humbje potenciale në një periudhë kohe të caktuar në të ardhmen ose gjatë disa operacioneve specifike në të ardhmen.
- Risku është një matës i probabilitetit dhe shkallës së efektit negativ që një ngjarje mund të ketë në shëndet, pronë ose në mjedis.
- Risku është kërcënim për qëndrueshmërinë / stilin aktual të jetesës.
- Risku është pasiguri.

3. LLOJET E RISKUT

Risku mund të jetë një rezultat pozitiv ose negativ në objektiva ose thjeshtë mund të jetë një situatë pasigurie por që nuk sjell pasoja për organizatën në momentin e ndodhjes / mos-ndodhjes së eventit të parashikuar. Rrjedhimisht risku mund të konsiderohet si i lidhur me një oportunitet ose humbje potenciale ose thjeshtë ekzistencë e pasigurisë për një organizatë. Çdo risk ka karakteristikat e tij unike që kërkojnë trajtim specifik nga ana e menaxhimit apo specialistët e riskut. Standardi ISO klasifikon riskun në tri kategori:

- Risku si kërcënim (risk i pastër);
- Risku i kontrollit (apo pasigurisë);
- Risku i oportunitetit (apo spekulativ).

Gjithsesi, duhet pranuar fakti se nuk ekziston një klasifikim i vetëm i kategorive të riskut. Kategorizimi i prezentuar më lart është thjeshtë një sygjerrim i ISO -së dhe klasifikimeve të shumta mund të hasen në literaturë. Shpeshherë, në literaturë mund të haset edhe klasifikimi dydimensional i riskut: risku i pastër apo spekulativ. Në të vërtetë, njësoj si për konceptet e riskut dhe teorisë e tij në përgjithësi, edhe mbi klasifikimin apo kategorizimin e këtij koncepti ekzistojnë shumë debate në literaturë. Pavarësisht trajtimeve të ndryshme, përgjithësisht organizatat tentojnë të zhvillojnë sistemin e tyre unik të klasifikimit të riskut, i cili synon të adresojë më së miri situatën aktuale në të cilën organizata ndodhet.

Janë disa risqe të cilët mund të rezultojnë vetëm në pasoja negative për organizatën. Këto lloj risqesh njihen si hazardrisks ose pure risks, dhe këto mund të konceptohen si risqe operationale ose të sigurueshme. Në përgjithësi, organizatat kanë një shkallë të caktuar tolerance ndaj këtyre risqeve. Një shëmbull i mirë për këtë lloj risku do ishte vjedhja.

Disa lloje të caktuar risku thjeshtë shtojnë pasigurinë mbi rezultatin e pritur në një situatë të caktuar. Këto risqe njihen ndryshe si risku i kontrollit apo pasigurisë dhe lidhen kryesisht me menaxhimin e projekteve. Në përgjithësi, pasiguria i referohet përfitimeve që sigurohen nga një projekt, ose me përfundimin e një projekti në kohë, brenda buxhetit dhe sipas kërkesave të specifikuara paraprakisht. Kryesisht menaxhimi i riskut i kontrollit apo pasigurisë bëhet me qëllim që të sigurohet arritja e rezultateteve të dëshiruara nga një aktivitet i caktuar biznesi.

4. RISKU DHE NDËRMARRJA

(Olson & Wu, 2010) përkufizojnë menaxhimin e riskut si një proces sistematik të identifikimit, analizimit dhe menaxhimit të riskut (responding). Ai përfshin maksimizimin e probabilitetit dhe pasojave të ngjarjeve pozitive, dhe minimizimin e probabilitetit dhe pasojave me impakt negativ në arritjen e objektivave të biznesit. Sipas tyre, menaxhimi i riskut kalon në 6 faza të ndryshme: planifikimi i menaxhimit të riskut, identifikimi i riskut, analiza cilësore e riskut, analiza sasiore e riskut, planifikimi për masat që do të merren për menaxhimin e riskut, dhe monitorimi dhe kontrolli i procesit. E thënë në terma të përgjithshëm, menaxhimi i riskut është procesi në të cilin organizatat në mënyrë proaktive përcaktojnë llojin dhe shkallën e rëndësisë së riskut me qëllim arritjen e objektivave strategjike të organizatës (Bainbridge, 2009).

Një koncept mjaft i përhapur në vitet e fundit është menaxhimi i riskut të ndërmarrjes, (ERM). ERM ka të bëjë me një qasje holistike gjithëpërfshirëse për menaxhimin e riskut të organizatës, dhe me grumbull informacionesh mbi të gjitha ekspozimet ndaj riskut që mund të ketë organizata. Diferenca mes menaxhimit të riskut dhe ERM ka të bëjë me qasjen ndaj riskut, ku menaxhimi i riskut i referohet thjeshtë menaxhimit individual të risqeve të identifikuara ndërsa ERM ka të bëjë me një menaxhim të centralizuar të të gjitha risqeve të identifikuara (Alviniussen & Jankensgård, 2009).

(Olson & Wu, 2010) arrijnë në konkluzionin se menaxhimi i riskut është më shumë sesa thjeshtë një mekanizëm kundër humbjeve potenciale. Edhe pse standartet e riskut janë një fillësë e mirë në analizën e riskut, gjithsesi ato nuk janë në gjendje të indikojnë metodat dhe metodologjinë që duhet përdorur në identifikimin dhe analizimin e riskut (Dey, 2012). Menaxhimi i riskut reflekton dëshirën për të përmirësuar vendim-marrjen në kushtet e pasigurisë me qëllim maksimizimin e fitimit dhe minimizimit të kostove. Menaxhimi i riskut është bërë veçanërisht i rëndësishëm në shoqëritë moderne ku njerëzit janë bërë gjithnjë e më sensitiv ndaj një edukimi më cilësorë, produkte ushqimore dhe farmaceutike (ilaje) të sigurta, mjedis më të pastër, produkte më të sigurta si dhe kushte më të mira jetese në përgjithësi.

Menaxhimi i riskut është procesi i identifikimit dhe vlerësimit të riskut aktual dhe atij potencial në nivel organizate, ndjekur nga një proces vendim-marrje mbi masat që do merren ndaj secilit risk të identifikuar (shmangie, eliminim, transferim ose tolerim/pranim, përdorimi me qëllim përfitimi, ose zvogëlim – avoidance, termination, transfer, tolerance, exploitation, or mitigation) ose një përgjigje ndaj riskut që mund të jetë kombinim i dy apo më shumë opsioneve ose integrim i tyre (Kallman, 2007).

5. MENAXHIMI I RISKUT TEK KOMPANITË PUBLIKE NË KOSOVË – KRM UNITETI

Për sa i përket menaxhimit të riskut në kompaninë rajonale të mbetjeve KRM “Uniteti” Mitrovicë, janë të shumta rekomandimet që mund të jepen. Kompania nuk ka thuar asnjë qasje reale ndaj menaxhimit të riskut, përqëndrohet kryesisht në identifikimin rastësorë të risqeve ose edhe në përpjekjet për të menaxhuar pasojat e risqeve pas ndodhjes së ngjarjeve dhe eventeve të perceptuara si risk. Një gjë e tillë ekspozon kompaninë ndaj shumë risqeve të ndryshme, duke kërcënuar në këtë mënyrë arritjen e objektivave nga ana e kompanisë si dhe duke rrezikuar vijueshmërinë e saj në treg. Ndër rekomandimet kryesore që mund ti jepen kompanisë me qëllim përmirësimin e qasjeve të saj ndaj menaxhimit të riskut janë si vijon:

- Kompania ka nevojë për një ri-formulim të vizionit dhe misionit të sajë në mënyrë që të bëjë më të qartë qëllimin se pse kjo kompani ekziston dhe cili është synimi kryesorë i ekzistencës së sajë. Në rast se stafi i brendshëm i kompanisë nuk është në gjendje të bëjë një gjë të tillë, është e rekomanduar delegimi i kësaj përgjegjësie tek ekspertë të jashtëm në fushën e menaxhimit. Pasja e një vizioni dhe mision të qartë dhe të kuptueshëm për të gjitha grupet e interesit (të brendshëm dhe të jashtëm) mundëson formulimin më të saktë të objektivave të biznesit dhe lehtëson koordinimin e përpjekjeve të të gjithë stafit me qëllim arritjen e këtyre objektivave.
- Kompania ka probleme të theksuara në raportim duke lënë shumë zëra të pasqyrave financiare të pasqaruara. Ky është një tregues i dyfishtë përse i përket menaxhimit financiarë të kompanisë.

Departamenti i Financës nuk ka aftësitë dhe njohuritë e duhura për hartimin e pasqyrave financiare sipas standardeve kombëtare dhe ndërkombëtare të kontabilitetit, dhe Auditimi i Brendshëm nuk i vjen në ndihmë përmirësimit të menaxhimit financiarë të kompanisë duke mos identifikuar dhe kërkuar përmirësimin e këtyre problemeve. Ndonëse auditimi i jashtëm është zhvilluar sipas kërkesave ligjore, për shkak të vazhdimsisë të komenteve të njehta dhe problemeve në raportet e auditimit, kjo tregon se raportet e audituesit të pavarur nuk merren në konsideratë mjaftueshëm nga organet përkatëse dhe përgjegjëse për mënyrën e menaxhimit të kompanisë. Autoritetet si kontrolli i Shtetit, Zyrat e Taksave dhe Tatimeve dhe autoritetet tjera përkatëse duhet të jenë më të kujdeshme në trajtimin e raporteve të auditimit dhe marrja e masave paralajmëruese por edhe shtrënguese në rast nevojë do të ndihmonte kompaninë në një menaxhim më të mirë të financave. Një gjë e tillë është e mundur nëpërmjet ri-konceptimit dhe ri-dizenjimit të kuadrit ligjorë që mbulon fushën e veprimtarisë së kompanisë.

- Referuar rezultateve të studimit, kompania ka probleme në komunikimin e qartë të objektivave dhe politikave të kompanisë. Arsyeja kryesore është se kompania nuk i ka identifikuar dhe formuluar në mënyrë të kuptueshme dhe koncize këto objektiva dhe politika dhe rrjedhimisht edhe komunikimi i tyre bëhet i vështirë në mes punonjësve me background-ë të ndryshëm. Që një problem i tillë të minimalizohet dhe që të sigurohet se objektivat dhe politikat e kompanisë janë të qarta dhe të kuptuara drejtë për të gjithë, duhet fillimisht ri-formulimi i këtyre objektivave dhe politikave në mënyrë që ato të jenë të qarta për të gjithë. Një gjë e tillë mund të bëhet nga stafi menaxherial dhe bordi drejtues, por njëkohësisht mund të delegohet si aktivitet tek një ekspert i jashtëm në fushën e menaxhimit.
- Rezultatet e analizës treguan që kompania nuk ka një qasje të mirëfilltë në menaxhimin e riskut, dhe në shumicën e rasteve menaxhimi është spontan ose trajtim i pasojave të ndodhjes së ngjarjes. Në mënyrë që të konsolidohet arkitektura e menaxhimit të riskut në kompani, duhet fillimisht ndërgjegjësimi i stafit menaxherial dhe atij drejtues mbi rëndësinë që ka menaxhimi i riskut për të siguruar që kompania arrin objektivat e saj, shmang humbjet e mundshme, përfiton nga oportunitetet që ofron tregu si dhe siguron vazhdimsinë e suksesshme në treg.
- Kompania ka shumë pak njohuri mbi atë se çfarë kuptohet me menaxhimin e riskut dhe njohuritë mbi standardin ISO 31000: 2009 dhe publikimeve më të fundit në këtë fushë. Një gjë e tillë nuk e bën kompaninë të vetëdijshme mbi rëndësinë e menaxhimit të riskut dhe mungesa e informacionit bën që ky proces të përceptohet edhe më i vështirë dhe i pamundur nga ana e kompanisë, më saktë nga ana e strukturave menaxheriale dhe drejtuese të saj. Një gjë e tillë mund të përmirësohet duke synuar ndërgjegjësimin dhe informimin e menaxherëve mbi proceset e menaxhimit të riskut dhe rëndësinë e tij. Një gjë e tillë mund të realizohet nëpërmjet trajnimeve, seminareve, dhe formimeve të tjera profesionale që mund të zhvillohen në ambientet e brendshme të kompanisë por edhe jashtë saj.
- Implementimi i standardit ISO 31000: 2009 do ndihmonte kompaninë në menaxhimin efektiv të riskut.

LITERATURA

- Bainbridge, S. (2009). Caremark and Enterprise Risk Management. *Journal of Corporation Laë* , 34 (4), 967-989.
- AIRMIC, ALARM, & IRM. (2010). *A structured approach to Enterprise Risk Management (ERM) and the requirements of ISO 31000*. London.
- Alviniussen, A., & Jankensgård, H. (2009). Enterprise Risk Budgeting: Bringing Risk Management Into the Financial Planning Process. *Journal of Applied Finance* , 12 (2), 178-192.
- Dey, P. (2012). Project risk management using multiple criteria decision-making technique and decision tree analysis: a case study of Indian oil refinery. *Production Planning & Control* , 23 (12), 1-19.
- Hopkins, M., & Nightingale, P. (2006, February 21). Strategic risk management using complementary assets: Organizational capabilities and the commercialization of human genetic testing in the UK. *SPRU: Science and Technology Policy Research* , pp. 355–374.
- Institute of Directors in Southern Africa. (2009). *King Code of Governance Principles (King III)*. Institute of Directors in Southern Africa.
- Kallman. (2007). Measuring risk. *Risk Management Journal* , 54 (7), 48-49.
- Macgill, S., & Siu, Y. (2004). The nature of risk. *Journal of Risk Research* , 7 (3), 315–352.
- Nocera, J. (2009, January 4). *Risk Management*. Retrieved from The New York Times: http://ëëë.nytimes.com/2009/01/04/magazine/04risk-t.html?_r=1&sq=nocera&st=cse&scp
- Olson, D., & Èu, D. (2010). *Enterprise risk management models*. Heidelberg: Springer.
- Purdy, G. (2010). ISO 31000:2009—Setting a New Standard for Risk Management. *Risk Analysis Journal* , 30 (6), 881-886.